

Majtényi László

Az üres koporsótól az üres Alaptörvényig

Magyarország csak a nemzeti együttműködés bukásával válhat nagykorúvá

Göncz Árpád emlékére

(A Göncz Árpád elnökké választásának huszonötödik évfordulójára megrendezett *Együttműködés, konfrontáció és kompromisszum a magyar politikában – huszonöt év távlatából* címmel megtartott konferencián 2015. szeptember 28.-án Budapesten a Francia Intézetben elhangzott előadás szerkesztett, írott változata¹)

Élet

Arra kértek, kezdjem valami személyessel, mondjak valamit az ünnepeltről (most a szöveg formálásakor, már úgy kell fogalmaznom: halottunkról). Hát, elég sokszor láttam róla közeli képet, és, noha barátok nem voltunk, egymással barátságosak azért igen. Viszont mindösszesen, két négyszemközti találkozásunkra emlékszem, ezekről azonban nem szólok, mert sem ízlésbeli megfontolásból, sem privacy-védőként nem bennfenteskedhetek. De minek is tenném! Láttam persze őt, nem is akármilyennek. Göncz Árpád mindenekelőtt kisképű volt, ugyanis egészen alacsonyan hordta az orrát, azaz lennhéjazott. Ettől talán nem is függetlenül – túl azon, hogy nagyszerűen fordított és írt – még legalább egyvalamihez volt zsenialitása: soha senki emberfiával nem találkoztam, akit hozzá hasonló szenvedélyes kíváncsiság fűzte volna mindenkihez, akit anya szült. Azaz ahhoz az illetőhöz, aki – mindegy, ki fia, lánya, borja –, a *másik ember*. Ezzel mindig elvarázsolt. Még továbbá, mondom, most mintha kamaszlány volnék, ahogy írom, már pirulok is bele – hiszen ez 2x2 –, és mert a mostani harácsra, a politika szárnalmas ittfelejtettjeire a gyász óráján biztosan nem illő gondolni, hogy, akárcsak korábbi barátja későbbi ellenlábasa Antall, nem gyűjtött semmi vagyont. Végül is azt hiszem, nem az olykor talán vitatható egyes cselekedetek, hanem az egész élet, Göncz elnökként sem változó lénye hordozta a szabadság, az alkotmány üzenetét. Úgy vélem, általában is, mindenki fölött is, e mérce alapján kellene ítélnünk.

Elsőként, de ez már valóban az előadás tárgya: az üres koporsó. Azt hiszem, ez volt a rendszerváltás legerősebb irodalmi, művészeti vagy általában forradalmi gesztusa, ami pedig Göncz Árpád ötlete volt. Utunk ettől, a Nagy Imre temetés nagyszerű pillanatától vezetett a mostani semmiben hajózásig, az üres Alaptörvényig.

Ebben az előadásban az 1989-90-es alkotmányozás eredményei és az előttünk álló feladat: a köztársaság újraalapítása, országunk végleges alkotmányának megalkotása ügyében keresem a párhuzamokat és az eltéréseket, azaz a fontosabb tanulságokat.

¹ E szöveg megfogalmazásakor támaszkodtam Bozóki András: Szemérmes alkotmányozás—Rendszerváltás és jogállami forradalom 1989-ben című írására

http://politologia.tk.mta.hu/uploads/files/archived/6827_0_Alkotmanyozas_Magyarorszagon_III_1.pdf

Másodszor szeretném előrebecsátani azt is, hogy a Harmadik Köztársaságra, melynek mára méltatlanul rossz lett a híre, nagyobb, alkotmányosságára pedig a legnagyobb tisztelettel kellene tekintenünk. Nincs kétség, az idő még a mi, vagy ha nem, ivadéaink életében ezt a tiszteletet meg fogja adni.

Harmadszor azt, hogy mára, az Alaptörvény negyedik módosítása után, Magyarországnak már nincsen alkotmánya (ez, hiszen tudjuk, a halott ujjain még nő a köröm, természetesen nem jelenti azt, hogy hazánkban megszűnt volna az alkotmányos élet, olykor például a bíróságok ne hoznának az alapvető jogokat védő, jó döntéseket.). A cím magyarázata is ide tartozik, az elmúlt huszonöt év romlásaként az üres koporsóban helye van a kiüresedett magyar alkotmányosságnak.

Negyedszer, és ennek a szövegnek ez a szándékolt igazi értelme, röviden bizonyítani szeretném (Ez látszólagos paradoxon!), hogy tartalmát tekintve '89 talaján álló helyreállító, eljárásmódját nézve viszont eredeti alkotmánymódosításra van szükségünk. Más szóval az Alaptörvény módosítgatásával a magyar alkotmányosság már nem állítható helyre. Megint más szóval, nincs többé szükségünk e sok helyen beszenyezett folt hátán folt textusra. Ellenben közösségi élményt adóra annál inkább.

Hogyan volt akkor... és mi is van ma?

Nem is gondoltam volna, hogyha megnézzük, milyen érdekesek a párhuzamok és az eltérések a mostani és az akkori idők terén. A sorsfordító 1989-es év elején a hivatalos Magyarországot már nem képviselték sem intézményi sem személyes tekintélyek. Bármit mondtak, röhejes volt, az én emlékeimben például ez a mondat ragadt meg: „Széles az a zongora, amin a mi politikánk játszik.”. A demokratikus ellenzék erkölcsi komolysága, tekintélye a pártállamiakkal szemben vitathatatlan volt, és a gyakran homályba burkolt üzeneteket küldő népi és/vagy demokratikus szocializmusnak is akadtak olyan képviselői, akikre sok magyar tekintett reménykedve. A lelkeket félelem ülte – sokan akkor is tudhatóan alaptalanul attól tartottak, hogy a szovjet tankok lövegeiket Budapest ellen fordíthatják, a duci munkásörök meg lejönnek a Gellért hegyről –, de közben a szívek reményekkel is megteltek, tavasz volt. Izgatottak voltunk, én elég élénk emlékeim szerint, részben inkább ingerült, mert a március 22-én megalakult Ellenzéki Kerekasztal működését lassúnak, óvatoskodónak, megnyilvánulásait és képviselőinek többségét intellektuálisan és nyelvileg erőtlennek éreztem. De nem szaladnék előre. Ugye, az év elején a hivatalos sajtó még a fából se vaskarika „szocialista pluralizmus” jelszavával próbált népszerű lenni. De minden pártállami mondat elkésett mondat volt, a szocpluralizmus korábban talán jól hangozhatott volna, akkor viszont folyamatosan az volt az érzésem, hogy minden ilyen szó öt perccel azután hangzik el, amikor még talán valami hatása lehetett volna.

Erkölcsi alapok nélkül nincsen hatalom, e nélkül legfeljebb csak valami uralom működik, addig ameddig. 89-re a „szocializmus” korábban létezett morális alapjai régen elfogytak, uralma pedig a szovjet összeroskadásával együtt párolgott el (ezért volt nyilvánvalóan alaptalan a félelem a pártállami erőszaktól). Ha hasonlítani akarom, ugyancsak hiába keresném ma a Nemzeti Együttműködés morális alapját. Szűzmáriás zászlói elszakadtak, nemzeti és keresztény szövegei pedig ugyancsak hamisan szólnak. Van azonban belül máig létező személyes tekintélye. De ez nem több a vasmarok pusztá mágneses vonzásánál, amely vasreszelékként rántja magához nem a népet, csak a befolyás egyes megszállottjait. Aztán a vaspör lehull és messzire hordja a szél.

Abban erős párhuzamot idézhetünk meg, ha Grósz Károly 89' kora-tavaszi ötletére és annak kései orbáni megvalósulására gondolunk. Grósz, válaszul arra, hogy a lába alatt megmozdult a föld, „Gazdasági szükséghelyzet” bevezetését tervezte. Orbán viszont hasonló helyzetben a semmiből csinált valóságot, amikor alkotmányellenes jogalapot is kreálva, bevezette a *Tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetet*, amely immár lehetővé teszi számára a hadseregnek a határokon belüli bevetését, amellyel a jelenbeli veszélyeken túl teremti meg a hivatkozási alapot a hatalom jövőbeni megszállottjainak is. Ami Grósznak, a Németh-kormány és párttársai ellenállása miatt sem sikerült, a szinte kontroll nélkül üzemelő Orbánnak egyelőre bejött.

A Legyen alkotmányosság! – egykor...

Ezzel érkeznek el az előadásom mondanivalójának velejéhez. Emlékszünk rá, a pártállam eleinte maga, azután meg az Ellenzéki Kerekasztalt bevonva, de afölött uralkodva, hegemon módon óhajtott alkotmányozni. Az Ellenzéki Kerekasztal messzebbre tekintő képviselői pedig nem ezt, hanem eltökélten nagyon mást szerettek volna. Már március 30-án kinyilvánították, hogy az MSZMP alkotmányozási programját, mert az nem demokratikus, elutasítják. Az ellenzék jelentősebb közjogi hangadói, így Antall, Kis, Sólyom, Tölgyessy, Szabad, tudtommal mindannyian amellet érveltek, hogy *csak* a békés átmenethez, a szabad választáshoz szükséges törvényeket fogadja el a régi rend parlamentje, de az Alkotmányt már a szabadon választott alkotmányozó országgyűlés alkossa meg. A Nagy Imre temetés megváltoztatta a helyzetet, úgy hogy az MSZMP már elsősorban csak a köztársasági elnök hivatalára és az Alkotmánybíróságra koncentrált. Kényszerű és ésszerű kompromisszumok eredményeként a pártállamiak majdnem minden ponton engedni kényszerültek, végül is lengyel kollégáiknál szűkebb lett a mozgásterük, a múlt idő sem segítette az amúgy is széthullóban volt Pártot, ám az ellenzéki politikusok, éppen az alkotmány dolgában, azért ugyancsak engedményekre kényszerültek. Az ellenzék számára világos volt – ezt aztán a kollaborációra hajlókkal folytatott belső háborúságok közepette, el is érték –, hogy nagy szerencsénkre a minta az az alkotmányos ív lett, amelyet az 1848-as áprilisi törvények és az 1946. évi I. törvény rajzolt fel. Csakhogy, ha már az előképeket vesszük, éppen az áprilisi törvényeket is, noha Kossuthék is egészen mást akartak, mégiscsak a rendi országgyűlés fogadta el és az önkényúr szentesítette. Attól még, persze, ezek, legyünk büszkék, annyira jó törvények voltak, hogy máig éltetik a szabad Magyarország reményét. Szabad György fel is idézte Kossuthot: „Mi csak azokat a törvényeket tartottuk akkor megalkothatóknak és megalkotandóknak, amelyeket a leszálló nap erejével kellett megalkotnunk, alapot teremtve annak, hogy majd a felszálló erő, amelyről a népképviselő országunka nyilatkozik, erre szabadon építhessen.”

Nem is csak a szöveg, hanem az elfogadás nem kifogástalan körülményei miatt is tekintették az Alkotmányt nem véglegesnek, hiszen így kezdődött: „A többpártrendszer, a parlamenti demokráciát és a szociális piacgazdaságot megvalósító jogállamba való békés politikai átmenet elősegítése érdekében az Országgyűlés – hazánk új Alkotmányának elfogadásáig – Magyarország Alkotmányának szövegét a következők szerint állapítja meg:”. A szöveg felett pedig tehetetlenként is, az átmenet békés jellegének bizonyítékaként is, ott maradt a furcsaság, a zsarnokság jele, az 1949-es évszám. Ez a magyar történelem keserű esszenciájaként is érthető. Aki benne élt, tudnia kell, de a kívülálló számára talán paradoxonnak hangzik, a Harmadik Köztársaság legnagyobb teljesítménye, alkotmányossága volt. Erről máskor sokat írtam. Hogy közszabadságaink még mindig nem enyésztek el teljesen, annak ez a sok elemében példás alkotmányos fejlődés volt az oka. Az alkotmányosság, ahhoz képest, amilyen gyorsan virradt rá, viszonylag lassan enyészik el. Fékútja, ellentétben a zsarnokságával, hosszú.

... és ma

Az alkotmányok legitimitása tekintetében az idő, feltéve ha ez a telő idő alkotmányos, az egyik legfontosabb tényező. A 89-90-es alkotmányos mozgalomból kinőtt alkotmányosságunk védelme alapvető feladatunk volt, most pedig, hogy elveszett, helyreállításán kell dolgoznunk. Élt bennem is erősen az a remény, hogy a Nemzeti Együttműködés Rendszere hazánk történetének pillanatnyi múltó epizódja lesz. Ha ez a remény valóságnak bizonyul, és nem következik be a NER legalábbis időleges konszolidációja, ha nem lennénk túl az Alaptörvény ötszöri módosításán, különösen pedig a katasztrofális negyediken, ma is azt mondanám, hogy térjünk vissza az Alkotmány utolsó jogállami változatához. A helyzet azonban megváltozott. Ma Magyarország, ezt már mondtam, ma nem rendelkezik alkotmánnyal. Ez a tehertétel, mely 49-től mostanáig vastag rétegekben rakódott egészen a mai textusig, már valószínűleg nem fedhető el, így nem is vihető tovább. A mai kiindulópont helyesen az, hogy a NER közjogi keretei között lehetetlenség a demokratikus kormányzás. Továbbá a NER mögött bukásakor nem lesz külső protektor. Ezért – ezt már kipróbáltuk – miközben akármilyen silány iratból is, törléssel és felülírással jó és érvényes alkotmányszöveg készíthető, mégis, ha eljön ennek az ideje, a nemzeti együttműködés fejezetét radikálisan le kellene zárnunk. Annyi iszap rakódott rá, hogy már nem érdemes vakarni, javítani, jobb nem is kézbe venni. Akkor, huszonhat éve, az átírás idején, fenyegetően itt álltak az idegen tankok. Most magunk leszünk. Tartalmát nézve helyreállító, eljárás módját tekintve eredeti alkotmányozásra lesz szükségünk.

A nemzetek rendszerint akkor válnak nagykorúvá, amikor nem az idegen, hanem a honi elnyomó hatalom nyűgét vetik le magukról. Továbbá, amikor a szabadság megszerzése az ország polgárainak közösségi élménye. Most ez következik.